Улас
Самчук

ВОЛИНЬ

Війна і революція

II

Харків
«ФОЛІО»
2018

ВІЙНА

I

Паринина Матвієва цього року над Угорською долиною. Хома Ет-тоє і Кушка Іван, сусіди з обох боків, мають там також своє пасовисько. Землі угорщан широко й далеко розляглися — долина, озеро, луги — луком вигнулись проти сонця, лісом темним, дубовим від північних вітрів заставились. Зруб під лісом на другому схилі і молодий березняк. Границя широка, виразна, заросла морогом, твердо врізалась в землю по цей бік долини. На схилі розлогі кущі ліщини, молоді кучеряві дубочки, У кущах камінь величезний, сірий, ніби спина кита, випнувся на поверхню, обріс мохом, порепався, зненацька урваний, ніби по ньому вдарили велетенським молотом і відбили кусень, що вайлом скотився додолу та в непевності зупинився перед сіножаттю Михайла Турка.

Під урвищем земля роззявилась і з її пащеки виріс коренастий дуб, розтятий громом на дві половини. Звідсіль і озеро видніє. Впало з небес і розбилось на кілька куснів великанське дзеркало, а соняшні промені водоспадом зливали до нього схили долин з житом, маком

польовим та волошками синіми і травами з кміном, що розрослись у пояс людини.

Лишень з тих трав не багато хісна. Рік-річно, як виростуть до покосу — літні спеки зливи нагонять, озеро води свої підносить і невпинною лавою розправляє вздовж, як глянеш долиною. Трави никнуть під брудною навалою, хвилі свавільно і дико рвуть береги, напирають на кущі верболозу і вільхи. Коники-стрибунці, різні комахи і все, що жило і раділо, гибло нараз і мчало з водами в невідому безвість.

Бурхлива тоді ставала долина, шуміли води, вільхи, дуби. Жито хилилося в покорі, колосся торкалось глинкуватої землі, а маки передчасно обсипали свої шарлатні шати. Та коли води спадали, на поверхні столочених трав лишалася риба, мов кусники живого срібла, лежали й тріпотались безвладні сотворіння.

Тоді з Угорського і Тилявки баби, дівки, пастушки-хлопці з кошами виходили і голими руками підбирали карасів та піскариків. Звичайно за здобич бої зводились — угорщуки й тилявчани, — перемагали сильніші, бо закон їх — закон хмар і буревіїв.

Але не тільки за рибу бились угорщуки й тилявчани. Ні, ні. Не тільки за це.

Паринина Матвієва, Івана Кушки і Хоми Ет-тоє межує з угорськими полями. За межею поле покате до долу — тінь та мочар — власність Григорка. Мужик земельний, та ледачий, та п'яничка. Поле вросло дерном, а восени, коли збирали мізерний вівсик, лишалось паші хоч підкладай косу. І хто б на таке не полакомився. Тилявчани, як найближчі сусіди, вривалися першими, угорщуки впиралися, шикувалися бойові раті, рокотали грізні бої, градом сипалось каміння, ломались на черепах дрюки... І так покоління в покоління.

Володько цього славетного року заприсяжний пастух. Як мурин чорний від сонця, як тятива пружний, як коноплі волосся, як цегла репані босі ноги. Пасе

шість корів дійних і четверо ялівнику. Це не Лебедщина, розходу тут — межа в межу, а тому будь на сторожі.

Добре, що паринина не межує зі «шкодою», на Еттоє також пасовисько і пасе там свої четверо хвостяк «німий», на ім'я Роман, якого кличуть на мигах і звуть «німий», — дебелий, міцний хлопчисько, твердий, барви паленої цегли лоб і порепані до крові губи. Від Іванового сусідують два білоголові «мамині лобури» Хведько та Ілько — дванадцятеро худоби, один би не впас, а тому їх двоє, межа чітка, креслена в планах, законом великої держави суворо хоронена.

— І добре, — казав Матвій. — Не люблю того спільного. На своєму хоч стань, хоч сядь, хоч покотом. Я тут пан. Так. Кожний має право на кусник права в собі.

Тому межу суворо берегли, тому коло товару зіваків не давай і вуха май нагостро. «Ах, коли то воно скінчиться», — думає не раз Володько. Думає всоте, втисячне — поле, поле й поле, посередині буда, соломою крита, там міх для спання, там лантухи на гичку, там палиці з ліски, цяцьковані ножиком-рачком з червоною колодочкою за три копійки. Буревій, злива, дощ — буда сховає, Володько сам ставив крокви, збивав лати, крадені з двірських штахетів, і пошивав старими з панської клуні сніпками. На випадок війни — два склади зручного каміння припасено.

Думи заважають Володькові... Кляті, вічні, дурні думи.

— А куди, Рогата, щоб тобі очі злегенька, Бог дав, вилізли!

Це саме тоді, коли думи разом з Тарасом Бульбою коло лубенського форту вертілися, де славний батько Тарас карав неславного сина за зраду.

— Хто були ті запорозькі козаки? — питав Володько минулої неділі свою «госпожу» учительку, яку навідував також літом та брав у неї книжки.

— Такі були воїни... На Дніпрі Січ свою мали і за землю руську та царя православного ляхів-єзуїтів, турків та татар шаблями воювали.

— А що то є Україна? — невгавав Володько.

— То, кажеться, така область над Дніпром... Там десь коло Києва.

Неясні це відповіді і цікавість не вдоволена.

— Во-лодь-кууу! Володь-кууу! — чує зненацька хлопець.

Зривається, бо лежав черевом на землі і пацав ногами. Мав саме за Рогатою бігти.

— Володь-кууу!..

— А чогооо?!

— Угорщикиии!

Це Хведько. Товар його у долині над границею. Хведька видно за горбом тільки по пояс. Приложив долоню до рота і кричить... Небезпека! Сполох! Ворог на овиді!

Володько зривається і, мов стріла, летить над границю. За Рогату зовсім забув. З долини швидко одну по другій жене Ілько свою худобу.

Корови попутані гицають, як тільки можуть, з останніх сил, а Ілько газдилить по їх клубах палюгою. З другого боку німий, також відганяє скоріш свої корови догори від границі.

— До купи! Ільку! Згонь до купи товар! — кричить на бігу Володько. — Ти! Ти! — вимахує руками на німого і показує, щоб згонив і свій товар до буди. Той помічає і вихором летить на вказане місце.

— Гей, гей! — кричить Володько, розмахує товстючою палюгою і пре до границі назустріч ворогові. За ним побіг Хведько, за Хведьком німий.

Добігли до границі і зупинилися. Володько швидко дихає. На чолі піт. Перед ними Григоркове з нескошеним вівсом поле. З протилежного боку з гори від каменоломень женеться в долину з десяток угорських пастушків. Вони пасуть на толоці, тому їх багато. В руках у кожного бук і торба каміння.

Побачили противників і зупинилися.

— Давай-даваааай! Давай-даваааай! — потрясаючи високо над головами буками, хрипливими дикими голосами викрикують вони своє воєнне гасло.

«Приймати? Не приймати?» — швидко працює Володькова думка, але німий уже белькоче і потрясає палицею.

— Давай-даваааай! — викрикнув Володько і добавив лайку.

А дерманці клинці,
пекли жабу в ринці,
всіх дерманців запрягали,
з печі жабу витягали!

Затягнули хором угорщуки. Така образа! Боже, така непростима образа!

А вгорщани шмаркачі,
пекли жабу у печі,
батька й матір запрягали,
з печі жаабу витягали!..

Відчитали їм Володько й Хведько. Таке нечуване зухвальство трьох бельбасів зовсім роздратувало ворогів. Німий лопотить безупинно, розмахує товстючою своєю палюгою і готовий з копита кинутися в бій. Але Володько ні.

— Каміння давай! — гукнув він. Хведько кинувся до схованки по каміння. Цього цінного військового знаряддя по цю сторону обмаль, тому треба обходитися з ним обережно. Під час бою треба по можливості підбирати те, що накидає ворог.

А той гнався вже щодуху вділ до сіножатей. Ось вже гицають високою травою, добігають до Григоркового вівса і зникають. За пригорком їх не видно, тому напруження, поки вони вигулькнуть на цьому боці, ще більше.

Скільки їх? Раз, два, три — п’ять, що бігли ззаду, а спереду також з п’ятеро. Нападу треба сподіватися з боків і спереду.